

УДК 76.071.5:76.02

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2023.2.13>**Сидор Михайло Богданович,**

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-1616-6075

Mykhailo_Sydor@i.ua

ЗАСАДИ ТВОРЧОСТІ В ОСВОЄННІ МИСТЕЦЬКОЇ ПРАКТИКИ: АСПЕКТИ ОВОЛОДІННЯ ХУДОЖНЬОЮ ГРАФІКОЮ

Метою статті є розкриття ключових аспектів освоєння мистецтва графіки, професійного оперування його виражальними засобами. Акцент ставиться на окреслення суті творчості як важливої і невід'ємної складової мистецької практики, визначенні її обґрунтуванні її місця і ролі як чинника та запоруки професійного володіння художньою графікою. Для досягнення наміченого аналізувалися графічні твори, вивчалися наукові та навчально-методичні праці з висвітленням особливостей творчої реалізації митця, зображувальної грамоти у сфері графічного мистецтва, засад оволодіння нею, специфіки роботи графіків над творчим втіленням задуманого.

Констатовано, що образотворча діяльність як така базується на авторському сприйнятті світу, знаннях теорії образотворчого мистецтва, його видових, жанрових, виражальних особливостей, вправного володіння практичними вміннями і навичками у роботі зображальними матеріалами. Відтак підкреслено, що її істинна сутність розкривається лише тоді, коли ці три базові складові образотворчості реалізуються саме через призму творчості. Зосереджуючись на концепції – «без творчості мистецтва не існує, оскільки вона є його базисом, фундаментом», – автор обґрунтовує, що в образотворчому мистецтві, в тому числі і в сфері графіки реалізація теорії і практики без творчості є лиш еквівалентом «зображувального ремесла», суто «типового елементарного виконавства». Далі окреслюються ключові аспекти творчості в сфері графічної діяльності, визначається їх пряма і опосередкована роль у набутті й удосконаленні художньо-графічних умінь та навичок. Зокрема зазначено, що в кожному стилістичному напрямі виражальності графічних зображень (реалістичному, декоративному, абстрактному) творчість проявляється по-різному і має різний формат застосування. Щодо проявів творчості на рівні технічного виконання графічних робіт, то тут акцент поставлено на постійному штудіюванні теорії і практики графічного мистецтва, від початкових етапів його освоєння до удосконалення вже набутих і сформованих тут знань і навичок. Заключним стало доведення того, що відгуки й оцінки ззовні про виконану митцем роботу постають для нього дієвою спонукуюю і щодо самовизначення сутності свого мистецького «Я», і щодо прийняття відповідних кроків на покращення й розширення свого творчого потенціалу.

Ключові слова: мистецтво, творчість, практика, художня графіка, прояви, оволодіння, удосконалення.

Sydor Mykhailo. PRINCIPLES OF CREATIVITY IN LEARNING ART PRACTICE: ASPECTS OF MASTERING ART GRAPHICS

The purpose of the article is to reveal the key aspects of mastering the art of graphics, professional operation of its expressive means. Emphasis is placed on delineating the essence of creativity as an important and integral component of artistic practice, defining and justifying its place and role as a factor and guarantee of professional mastery of artistic graphics. To achieve the goal, graphic works were analysed, scientific and educational-methodological works were studied, highlighting the features of the artist's creative realization, visual literacy in the field of graphic art, the principles of mastering it, the specifics of graphic artists' work on the creative embodiment of the idea.

It was established that artistic activity as such is based on the author's perception of the world, knowledge of the theory of fine art, its species, genre, expressive features, skilful possession of practical skills and skills in working with visual materials. Therefore, it is emphasized that its true essence is revealed only when these three basic components of art are realized precisely through the prism of creativity. Focusing on the concept – «without creativity, art does not exist, since it is its basis, foundation», – the author justifies that in fine arts, including in the field of graphics, the implementation of theory and practice without creativity is only the equivalent of «visual craft», purely «typical elementary execution». Next, the key aspects of creativity in the field of graphic activity are outlined, their direct and indirect role in the acquisition and improvement of artistic and graphic abilities and skills is determined. In

particular, it is indicated that in each stylistic direction of expressiveness of graphic images (realistic, decorative, abstract) creativity manifests itself differently and has a different application format. As for the manifestations of creativity at the level of technical execution of graphic works, the emphasis is placed on the constant study of the theory and practice of graphic art, from the initial stages of its development to the improvement of the knowledge and skills already acquired and formed here. The conclusion was the proof that feedback and evaluations from the outside about the work performed by the artist are an effective incentive for him to self-determine the essence of his artistic «I» and to take appropriate steps to improve and expand his creative potential.

Key words: art, creativity, practice, artistic graphics, manifestations, mastery, improvement.

Вступ. Образотворча діяльність – особливий вид художньо-творчої роботи, що вибудовується на авторському сприйнятті світу, досконалій обізнаності з теорією мистецтва, образотворчого зокрема, його видових, жанрових, всяких інших виражальних особливостей, та безумовно вправного володіння практичними вміннями і навичками у роботі тими чи іншими зображальними матеріалами [5, с. 54]. Проте, навіть дуже якісне, правильно укладене «злиття» цих теоретичних і практичних начал образотворчості ще не здатне творити зі звичайного індивіда митця. Володіючи усім цим, можна досягнути лише зображально-виконавського професіоналізму, якісного відтворення малюванням, ліпленням й іншими способами лише того, що можна зрити [6, с. 60]. Справжнім, істинним митцем тут зможе постати лише той, у кого ці три базові складові образотворчості (власне як задатки і набутки) матимуть у своєму знаменнику ту вкрай важливу та характерну річ, яку зазвичай називаємо «творчість».

Без творчості мистецтва не існує, оскільки вона є його фундаментом, базисом. Це саме та основа, на якій вибудовується концепція буття мистецтва чи то в цілому, чи то тих чи тих його різновидів, жанрів, стилістик. Завдяки творчості всякі «типові» прояви теорії і практики мистецтва набувають статусу «мистецькі», власне як «творчі», узагальнюючи в собі поняття «інноваційного», «неординарного», «індивідуального» і т. ін.

Аналіз останніх публікацій. В одному зі своїх наукових дописів про природу творчості, суть творчої особистості О. Бражнік поставила два слушні запитання: «Де та межа, що розділяє просто зображення і витвір мистецтва? Кому необхідні всі ці пошуки шляхів художньої трансформації та імпровізації задля створення унікальних явищ в образотворчому

мистецтві?» [1, с. 63]. Відповідь на перше із них кожен митець і кожен мистецтвознавець дають через призму свого суб'єктивного бачення суті мистецтва, місця, ролі та безпосередніх форматів проявів у ньому творчості. Щодо другого питання, то в кожній дотичній до мистецтва людини вочевидь також є своє особисте пояснення. Однак, тут всяка відповідь неодмінно буде пронизана думкою – без відповідних трансформацій, імпровізацій, нетипових бачень, уявлень, роздумів, осмислень і суджень, їх неординарної подачі у тому чи іншому художньому матеріалі мистецтво, й образотворче зокрема, в принципі поставатиме недієвим, позбавленим свого провідного наративу – «творення».

Апелюючи до характерних у цій царині наукових розвідок, відповідної навчально-методичної літератури, довідкових видань тощо можна сказати, що висвітлювана нами проблема не є «чистим аркушем», який потребує представлень і доводів елементарного, початкового, базового. Фактично тут маємо і певні тематико-споріднені напрацювання, і чимало всякого іншого спорадичного матеріалу. Серед наявних у цій сфері доробок, які побачили світ упродовж двох крайніх десятиліть, найбільш актуальними для нас виявилися праці: М. та І. Кириченків [3] про основи образотворчої грамоти, аспекти її практичної, у тому числі й творчої реалізації; І. Туманова [6] про теоретико-методологічні основи комплексного оволодіння мистецтвом рисунку, живопису, скульптури, реалізації відповідних завдань, зокрема і через призму творчості; Н. Урсу та І. Гуцула [7], також М. Яремківа [8], в яких з відповідними системними підходами представлено теоретичний базис композиції як дієвої ланки образотворчості, з алгоритмами обробки та безпосереднього втілення творчих ідей та задумів. В поле нашої

уваги потрапили й праці Л. Лісунової [4], М. Резніченка і Я. Твердохлібової [5], матеріали яких прямо векторовані на розкриття природи художньої графіки, засобів і наративів її постання та функціонування.

Мета дослідження – розкрити суть творчості як важливої і невід’ємної складової мистецької практики, визначити й обґрунтувати її місце і роль як чинника та запоруки оволодіння художньою графікою.

Матеріали та методи. Для досягнення наміченого аналізувалися графічні твори, вивчалася наукова і навчально-методична література з розкриття особливостей творчої реалізації митця, основ зображувальної грамоти у сфері графічного мистецтва, засад оволодіння нею, специфіки роботи над творчим втіленням задуманого у графічних роботах. Висвітлення піднятих питань обумовило застосування теоретичні та практичні методи роботи. Актуальними виявилися такі методи, як: пошуково-бібліографічний, історіографічний, мистецтвознавчого аналізу і синтезу опрацьованого, художнього аналізу артефактів, системний розбір властивих їм засобів образного вираження зображуваного, концептуальних ліній творчого розкриття унаочнюваного.

Результати дослідження. У світі мистецтва, зокрема образотворчого, часто можна натрапляти на питання – «Чи можна навчитися малювати? Це до снаги кожному, чи ні?» У цьому випадку наша відповідь є однозначною – «так». І це не якась «вигадка» чи суто суб’єктивне розуміння такої проблеми. Навчитися грамотно малювати може кожен, так само як і навчитися читати, писати, виконувати всякі елементарні математичні рахунки, задачі тощо. Тут немає нічого такого складного та вкрай непосильного, чим при відповідному бажанні та належному старанні не могла б оволодіти будь-яка об’єктивно мисляча свідомо особистість [2, с. 6]. Звісно, що результат такого навчання у різному віці буде також різний. Це підтверджується практикою. Однак, у цьому «типовому» питанні зазвичай знівельована або завуальована одна важлива складова зображувальної діяльності – «творчість». То як же бути з творчістю? Чи можна

нею оволодіти, займаючись малюванням, ліпленням, всякими іншими видами образотворчої роботи? На це запитання кожен обізнаний зі світом зображувального мистецтва неодмінно дасть відповідь – «ні». Бо ж творчості не навчаються. Її розвивають, удосконалюють, оскільки базисом тут постають здібності та талант [6, с. 19–20].

На наведених вище доводах підходимо до визначення, що процес зображування (малювання, ліплення, аплікування тощо) набуває істинної мистецької цінності лише тоді, коли в ньому гармонійно співфункціонують знання, вміння і творчість. Іншими словами, якщо у світі образотворчого мистецтва реалізація теорії і практики позбавлена творчості, то в цьому випадку зазвичай можемо говорити лише про таке явище, яке є еквівалентом «ремесла», тобто суто «елементарного зображувального виконавства».

Ставлячи усе сказане як висхідну позицію у розкритті піднятої проблеми, можемо безпосередньо окреслити ключові аспекти творчості в сфері художньо-графічної діяльності, визначити їх пряму і опосередковану роль у набутті та вдосконаленні художньо-графічних умінь і навичок.

Першим чином хочемо торкнутися того, як саме та через що саме проявляється творчість у графічній діяльності. Системний наліз виражальних особливостей різних графічних робіт, засобів і форм вираження у них творчих задумів зумовлює провести відповідне структурування таких творів за стилістикою унаочнення задуманого. В цьому плані матимемо три характерні групи графічних робіт. Це, зокрема, твори, що виконані: в реалістичній манері; з втіленням зображуваного на засадах декоративного художнього ключа; в яких зображене носить загалом абстрактний характер. В «абстрактній групі» всі відтворювані композиції можуть бути подані у різноманітних асоціативно-образних контекстах, якими власне формується ціла течія так званого «мистецтва безпредметного», тобто «нефігуративного» – від лат. *abstraction* – далеке (ий) від дійсності [7, с. 97].

У кожній із цих груп творчість проявляється по-різному та, в принципі, має різний

формат застосування. Так, зокрема, у реалістичних графічних зображеннях значний візуальний акцент приймає на себе чи то природа академічного формовираження, з його характерним вишкільним досягненням правдоподібності, чи манера типової натуралістичної подачі відтворюваних образів [3, с. 17]. Промова творчості тут дещо завуальована. Побачити її дію може лиш грамотна у мистецтві людина. Пересічному глядачу це не завжди до снаги. Засобами і результатами цього стибу творчості здебільшого є втілення інноваційних концепцій вираження звичного нам світу, оригінальна, нетипова зав'язка сюжетів, авторське трактування образності відтворюваних персоналій, їх внутрішнього світу, також об'єктів, предметів, моделювання загалом середовища, взаємовідносин з оточенням і т. ін.

У роботах під титулом «декоративні» прояви творчості вже інші. Всяке художньо-графічне вираження зображуваного тут уже наповнене вишуканою пластичністю, образною стилізованістю, зосередженістю на найбільш характерному. Відтворювані тут лики та іпостасі, предметно-речове навкілля, фауна та флора набувають всяких авторських домислів, видозмін у формах, будовах, забарвленнях, тонових і фактурних характеристиках, проте завжди залишаються упізнаними [8, с. 46–47]. Недосвідченому реципієнту таких мистецьких творів так чи інакше є зрозумілим, що тут «творчо працювали» уява митця, його розуміння краси, естетики, вишуканості тощо. Бо ж те, що зображене на декоративний лад, так не існує в природі. В цілому зрима сприйняття творчих поступів у декоративних зображеннях вже є більш продуктивним, а ніж при розгляді творів, написаних в реалістичному ключі.

Що стосується творів, виконаних на засадах абстрактного, то тут ступінь зовнішнього бачення творчості квінтесентно піднесений. Однак, таке показне подання творчості в абстрактному мистецтві далеко не всім зрозуміле. Не кожен здатен сприймати абстрактне, усвідомлювати його, читати його асоціативні наративи. Проте, на підсвідомому рівні кожен здатен зробити для себе висновок,

що це все ж таки продукт творчості. Разом з тим, іноді можна спостерігати, як пересічний реципієнт абстрактного робить для себе спробу перевести асоціативно-чуттєву промовистість такого «дивного зображення» на мову раціонального. Як результат, в таких випадках часто чуємо – «Я би й сам так намалював. Що тут такого? Де тут мистецтво?». Пояснення цьому можна вважати те, що раціональне сприйняття світу, речей і явищ, що відбуваються в ньому, не завжди сумісне з мистецтвом. Особливо це стосується тих його напрямів, в яких панують мотивації унаочнювати світ позареальний, абстрагований, який повниться асоціаціями, враженнями, чуттєвістю, сприйняттями та баченнями на рівні підсвідомого [7, с. 97].

Далі хід нашої думки скеровуємо до проявів творчості на рівні технічного виконання графічних робіт.

Засобами вираження зображуваного у графічному мистецтві є лінія, крапка, пляма, тон і колір. Кожен із них характеризується своїм особистим виражальним потенціалом, здатністю лаконічно унаочнювати зрима чи уявне [4, с. 24]. Елементарне і навіть високоякісне вправне практичне оперування цими засобами, їх безпосередньою виражальністю є всього лиш базовим мінімумом, яким має володіти художник-графік. Це лиш та складова його професіоналізму, яка забезпечує якість «типового» грамотного виконання графічних зображень, певну досконалу практику унаочнення відтворюваного тими чи тими художньо-графічними контекстами [6, с. 67]. Щодо творчості, то тут, у принципі, має проявлятися власне авторське бачення художньої суті зображуваного, всяке доцільне й безпосередньо актуальне неординарне інтегрування виражальних засобів у «єдину» оригінальну художньо-мовну систему презентування опрацьовуваної думки, і безумовно сама технічна манера авторського графічного письма. Саме цим формується і стилістична подача зображуваного, і «графічний почерк» унаочнення його образності, які в цілому виражаються як творча художньо-графічна манера художника [5, с. 78]. А все це помножене ще й на творче розкриття опрацьовуваної автором

ідеї, вкладувані у задумане всякі інноваційні художньо-графічні наративи, типові сучасним тенденціям образотворчого мистецтва і запитам суспільства, також індивідуальне нетипове сприйняття та вираження автором навколишнього світу виформовує справжній алгоритм творчого осмислення і трактування зображуваного у сфері художньої графіки.

Наступною компонентою і водночас ще одним із чинників розв'язку досліджуваної проблеми є сам аспект штудіювання теорії і практики графічного мистецтва. Суть означеного міститься в алгоритмі оволодіння відповідними теоретичною грамотою та вміннями зображування, від початкових етапів освоєння графічного мистецтва до удосконалення уже набутих і сформованих тут знань і навичок. Тут не ставимо до конкретного розгляду питання – де саме проходить такий процес. Загалом лиш зазначимо, що в одних випадках це може бути під час здобуття відповідної освіти у навчальних закладах, в інших – під час приватних вишкочів графічних знань і навичок. Далі це знову і знову робота над самовдосконаленням, проте уже в іпостасі сформованого і навіть зрілого митця. Однак, коли зосередитися на тому, як саме, яким шляхом чи чином має відбуватися таке оволодіння / удосконалення відповідних знань, умінь і навичок, то цей момент постає безумовно важливим і значимим.

Формат щойно окресленого повниться різним, проте тут бачимо декілька ключових позицій. Перше, це набуття та вдосконалення умінь спостерігати, бачити у навкіллі те, що є особливим, характерним, винятково індивідуальним. Зазвичай це найкраще відбувається в рамках провадження академічних художніх практик, зокрема під час малювання з натури, роботою над натурними постановками в аудиторіях та роботою на пленері. Другим моментом є розвиток творчої уяви, збагачення знань про природу та виражальні можливості композиції у графічному мистецтві. Цей напрям набуття й удосконалення творчого потенціалу для продуктивної художньо-графічної діяльності має обов'язково включати системну цілеспрямовану роботу з ескізування опрацьованих ідей, проведення об'єктивної

аналітики створених варіантів їх унаочнення у відповідних матеріалах, обґрунтування доцільності, змістовності та практичності найбільш перспективних із них.

Звісно, що всяке мистецтво твориться задля суспільства, його потреб, смаків, уподобань. Тому митець, як автор художнього твору, постає лиш модератором, репрезентатором та безпосередньо носієм творчих концепцій, втілювачем їх у відповідних жанрах, сюжетах, матеріалах, техніках тощо [4, с. 25]. Для себе він зазвичай робить самооцінку щодо виконаного ним твору, визначає ступінь досягнення наміченого перед собою. Проте, це всього лиш його суб'єктивна оцінка. Визначенням художніх і прикладних цінностей його творіння, наданням йому об'єктивного та вповні критичного аналізу «займається» його реципієнт – соціум. Перший та в принципі визначальний крок такої аналітики відбувається на художніх виставках чи певних конкретних локаціях, де виконаний твір презентується загалу, виходить на огляд у світ. В рамках такого реципієнтського аналізу визначається і сам творчий наворот виконаної роботи, наявні у ній рефлексії інноваційного, оригінального, неординарного, нетипового, актуального для сьогодення, його національних, культурних, духовних, естетичних запитів тощо. Виходячи зі сказаного вище, визначаємо третій ключовий момент у питанні про аспекти набуття / прояву / реалізації творчості у графічному мистецтві – перевірка творчого потенціалу митця, здатності реалізовувати його у виконуваних роботах через призму аналізу усього цього мистецько-споживачькою аудиторією. Практика доводить, що оцінка ззовні постає для митця дієвою спонукою і щодо самовизначення сутності свого мистецького «Я», і щодо прийняття відповідних кроків на покращення / розширення / збагачення своєї творчої потенції, піднесення її на щораз вищі щаблі істинної мистецької досконалості та художньо-виражального професіоналізму.

Висновуючи усе сказане, констатуємо, що оволодіння мистецькими практиками, зокрема у сфері художньої графіки, є неодмінно комплексним та характеризується низ-

кою своїх особливостей. Суть такої комплексності визначаємо як злагоджене поєднання процесів освоєння відповідних теоретичних базисів та засад оперування ними на практиці. У знаменнику цього алгоритму завжди маємо ставити творчість. Це означає, що і в освітніх процесах, коли майбутні митці лиш оволодівають відповідним фахом, і в професійній діяльності як такій прояви всяких авторських художніх наративів, стилістики і манер їх втілення (унаочнення) на практиці мають неодмінно інтегруватися з тими чи іншими концептами творчості. Тут, зокрема,

і всякі творчі рішення програмових навчальних завдань, і вже «професіональне» творче опрацювання та представлення художніх ідей у відповідних сюжетах, образах, стилістичних манерах, матеріалах, творче обігравання задуманого з урахуванням актуальних художньо-естетичних та мистецько-інноваційних запитів сьогодення. Не менш значимим є й уміння студента / митця дати об'єктивний самоаналіз виконаного, встановити його істинну художню цінність, практичну затребуваність та дієвість. Це також впливає на результативність творчих проявів і поступів як таких.

Література:

1. Бражнік О. Закономірності існування творчої особистості. Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2010. Вип. 21. С. 63–71.
2. Бучинський С. Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ : Рад. школа, 1981. 120 с., іл.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Київ : Вища школа, 2002. 190 с. : іл.
4. Лісунова Л. В. Графічне мистецтво як засіб формування естетичного сприйняття майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Молодь і ринок. 2018. № 10. С. 23–28.
5. Резніченко М. І., Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 272 с.
6. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура : Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів : Аверс, 2010. 496 с.
7. Урсу Н. О., Гуцул І. А. Теоретичні основи композиції. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2018. 166 с.
8. Яремків М. Композиція : творчі основи зображення. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с. : іл.

References:

1. Brazhnik, O. (2010). Zakonomirnosti isnuvannia tvorchoi osobystosti [Patterns of the existence of a creative personality]. Bulletin of the Lviv National Academy of Arts. Vol. 21. Pp. 63–71. [in Ukrainian].
2. Buchynskiy, S. L. (1981). Osnovy hramoty z obrazotvorchoho mystetstva [Fundamentals of literacy in the visual arts]. Kyiv: Rad. shkola. 120 p., ill. [in Ukrainian].
3. Kyrychenko, M. A. & Kyrychenko, I. M. (2002). Osnovy obrazotvorchoi hramoty [Fundamentals of visual literacy]. Kyiv : Vyshcha shkola. 190 p. : ill. [in Ukrainian].
4. Lisunova, L. V. (2018). Hrafichne mystetstvo yak zasib formuvannia estetychnoho spryiniattia maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva [Graphic art as a means of forming the aesthetic perception of future teachers of fine arts]. Youth and the market. Vol. 10. Pp. 23–28. [in Ukrainian].
5. Reznichenko, M. I. & Tverdokhlibova, Ya. M. (2011). Khudozhnia hrafika [Artistic graphics]. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan. 272 p. [in Ukrainian].
6. Tumanov, I. M. (2010). Rysunok, zhyvopys, skulptura : Teoretyko-metodolohichni osnovy kompleksnoho navchannia [Drawing, painting, sculpture: Theoretical and methodological foundations of comprehensive education]. Lviv : Avers. 496 p. [in Ukrainian].
7. Ursu, N. O. & Hutsul, I. A. (2018). Teoretychni osnovy kompozytsii [Theoretical foundations of composition]. Kamianets-Podilskiy : Aksioma. 166 p. [in Ukrainian].
8. Yaremkev, M. (2005). Kompozytsiia : tvorchi osnovy zobrazhennia [Composition: the creative basis of the image]. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky. 112 p. : ill. [in Ukrainian].